

Используемая литература:

1. *Маилов И., Ахмедов Х.* Толковый словарь технологических терминов. – Баку, 2008 (на азербайджанском языке)
2. *Исмиханов М. и др.* Педагогика высшего учебного заведения. – Баку, 2011 (на азербайджанском языке)
3. *Технология. 4 класс. Пособие для педагогов.* – Баку, 2011 (на азербайджанском языке)
4. *Предметный курикулум для начальных классов (1-4 классы).* – Баку, 2008 (на азербайджанском языке)
5. *Бордовская Н. В., Реан А. А.* Педагогика. – Питер, 2003.
6. *Агаев Ш.* Технология организации практических работ в начальных классах. – Баку, 2011 (на азербайджанском языке).
7. *Дидактические идеи В. Ратке* // <http://lib.nspu.ru/>
8. *Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И. Г.* Педагогическое наследие. – М.: Педагогика, 1989.
9. *Селевко Г. К.* Современные образовательные технологии // distant.ivanovo.ac.ru
10. *Апоев Б.* Педагогические взгляды Низами Гянджеви. – Баку: Адильоглу, 2008. – 244 с. (на азербайджанском языке)

АГАЄВ Ш. О. Дидактичні питання технологічної підготовки школярів.

Особливості теоретичної та практичної підготовки учнів за технологією з точки зору дидактики пов'язані з сучасними особливостями системи навчання в цілому. Уроки технологічної підготовки повинні відповідати стандартам, розробленим на сучасних досягненнях психології, фізіології, техніки і технологічних процесів виробництва.

Ключові слова: *шкільне навчання, технології, дидактика, технологічна підготовка школярів, види технологічного навчання.*

AGAEV SH. O. Presents business technology training students.

Features theoretical and practical training of students on the technology in terms of didactics associated with modern features training system as a whole. Lessons technological preparation must comply with the standards developed by the modern achievements of psychology, physiology, engineering and manufacturing processes.

Keywords: *school education, technology, didactics, technological preparation of students, types of technological learning.*

УДК 378.373.3

Білоконна Н. І.
КПІ ДВНЗ “Криворізький національний університет”

ЕМОЦІЙНИЙ КОНТАКТ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМАННО-ОСОБИСТІСНОГО ПІДХОДУ ДО ДІТЕЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

У статті визначено основні положення і принципи, що становлять суть сучасної гуманної педагогіки; схарактеризовано методи і прийоми, які сприяють встановленню емоційного контакту між суб'єктами навчально-виховного процесу.

Ключові слова: гуманна педагогіка, емоції, емоційний контакт, навчальний процес, молодші школярі.

Нові реалії життя в Україні, її поступове перетворення на демократичну, соціально орієнтовану країну обумовили глобальні зміни у філософії освіти, визначенні її мети, завдань, методів діяльності.

Сьогодні початкова школа – це нова школа, де учень повноцінно живе, проектує своє майбутнє, свій шлях, враховуючи власні можливості та ставлячи перед собою завдання самовдосконалення, самовиховання, самоосвіти. При цьому, наголошують науковці (Ш. Амонашвілі, Н. Волкова, М. Доналдсон), особливого значення набуває креативність особистості, її здатність до творчого нестандартного мислення, вміння ефективно вирішувати складні проблеми власної життєдіяльності [3, с. 74]. Такі якості можуть бути сформовані у процесі спеціально організованих педагогічних впливів у системі освіти, яка сама є креативною, прагне до творчого вирішення проблем через використання сучасних інноваційних технологій для досягнення визначеної мети.

Аналіз наукової літератури (І. Бех, І. Зязюн, О. Матвієнко, С. Сисоєва, В. Паламарчук, П. Щербань та ін.) дозволив побачити, що сучасній дитині потрібні не тільки знання, але і достатній рівень життєвої компетентності, сформованість таких особистісних якостей, які допоможуть знайти своє місце у житті, визначитися з колом своїх інтересів та уподобань, стати активним членом суспільства і щасливою, впевненою у власних силах людиною.

Особливої актуальності набула зміна стилю педагогічної діяльності, формування у кожного учня високих ідеалів та моральних якостей, побудова навчально-виховного процесу на засадах людяності й розуміння того, що духовна і природна сутність школяра не терпить ніякого насильства. Ш.Амонашвілі наголошує на тому, що потрібна зміна авторитарної педагогіки на більш дієву, м'яку, гуманну [1, с. 12].

Мета статті – виявити особливості реалізації гуманно-особистісного підходу засобом емоційного контакту в умовах навчання молодших школярів.

Гуманна педагогіка – явище не нове у житті людства. Адже кожен учитель за своєю суттю має бути гуманістом. Такими були В. Сухомлинський, Я. Корчак, Г. Сковорода, Я. Коменський, Д. Узнадзе та інші, на творчій спадщині яких і базуються ідеї гуманної педагогіки.

Представники сучасного гуманістичного напрямку у педагогіці (Ш. Амонашвілі, О. Гузь та ін.), спираючись на спадщину гуманістичної педагогіки, розробили досить аргументовану концепцію, яка ставить процес гуманоцентричної переорієнтації освіти на надійне підґрунтя дитячої психології. Основою особистісно-орієнтованого навчання є закладене в

учнях природою прагнення до власного зростання, удосконалення і розвитку власних здібностей, дорослішання [2, с. 44]. Цей висновок не є виключно теоретичним. Багато психологів зі світовим іменем довели цю тезу експериментально. Так, наприклад, у дослідженні американського вченого М. Доналдсона, обґрунтовано існування у кожної дитини бажання навчатися в самому широкому значенні цього слова, тобто знаходити смисл в явищах та процесах навколишнього світу, і робити це, свідомо контролюючи процес пізнання [5, с. 44].

Таким чином, теоретичною основою гуманоцентричної переорієнтації навчально-виховного процесу в нинішніх умовах є сучасний варіант концепції природовідповідності навчання та виховання. Крім принципового вирішення питання про наявність у молодших школярів природного прагнення вчитися і розвиватися, ця концепція обґрунтовує суть розвивального навчання, особливо на початкових стадіях розвитку дітей. У вітчизняній психологічній науці найбільшим авторитетом у цій сфері, на нашу думку, є видатний учений Д. Узнадзе. На основі власних експериментів і узагальнення досягнень світової психологічної науки він довів, що функції саморозвитку пробуджуються у дітей в цілком певний час і дуже важливо їх використати для формування цілісної і гармонійної особистості. В таких умовах, навіть якщо не брати до уваги соціального контексту навчально-виховного процесу, його пріоритетом в будь-якому випадку мають стати не знання, а розвиток особистості. Іншими словами, найбільш ефективно можна навчати учнів тоді, коли використовуються функції саморозвитку, однак їх адекватне використання можливе лише тоді, коли орієнтиром навчання та виховання є не знання самі по собі, а розвиток особистості.

Психологічний словник визначає *гуманізм* наступним чином (від лат. *humanus* – людський, людяний) – відображає високий рівень свідомого ставлення людини до людей. Проявляється в глибокій повазі до людини та її гідності, в активній боротьбі проти усіх форм людиноненависництва. Як властивість особистості містить у собі знання життя, морально-політичні якості, позитивне ставлення до людей, їхнього життя і діяльності, людинолюбство і душевну теплоту [6, с. 86].

Головна мета вчителя-гуманіста – виховання благородної людини. Вчитель має виявляти у своїй роботі терпіння, сприймати дитину такою, якою вона є, бути оптимістом, стати захисником дитинства, олюднити середовище навколо дітей.

Синонімом і тотожним поняттям “гуманної педагогіки” є поняття, яке стало відоме в педагогіці значно раніше – “гуманістична педагогіка”.

Як свідчать багаточисленні дослідження, у центрі уваги гуманістичної педагогіки знаходиться унікальна цілісна особистість, яка прагне до

максимальної реалізації своїх можливостей (самоактуалізації), відкрита для сприймання нового досвіду, здатна на свідомий і відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях [4, с. 3].

Гуманістична педагогіка досягає цілей за допомогою створення емоційно стимулювального шкільного навчального середовища, заохочення, ініціативи учнів, встановлення конструктивних міжособистісних стосунків у класі; розробки освітніх програм, які максимально розвивають потенціал і творчі здібності учнів, спільне обговорення у класі проблем пізнавального процесу і способів його оцінки.

Суть гуманістичної педагогіки, на думку багатьох науковців (І. Бех, Н. Волкова, О. Гузь, В. Ніорадзе, О. Савченко, І. Підласий та ін.), становлять такі положення:

- дитина є вищим творінням Природи і Космосу і несе у собі їх риси – могутність і безмежність;
- цілісна психіка дитини включає три пристрасті: пристрасть до розвитку, бажання стати дорослішим і бажання до свободи дій;
- виховання чесних і благородних почуттів у серцях дітей – потрібніше і дорожче, ніж збагачення різними знаннями;
- урок – провідна форма життя, а не тільки процесу навчання [7, с. 156].

Вихідними педагогічними позиціями, які передують встановленню гуманних стосунків між учнем і вчителем, Ш. Амонашвілі вважає:

1. Управління навчанням і всім шкільним життям дітей з позиції їхніх інтересів. Здійснити це можливо за допомогою методичних прийомів, які ставлять учня у ситуацію вільного вибору і самостійного прийняття рішень.
2. Постійна віра у можливості і перспективи кожної дитини. Слід оптимістично ставитися до навчальних успіхів і поразок кожного учня.
3. Співробітництво зі школярами у процесі навчання. Співробітництво з учнями – це об'єднання інтересів і зусиль вчителя та учня у вирішенні пізнавальних завдань. Учень при цьому є самостійно і вільно діючою особистістю.
4. Етичне і тактовне ставлення до учнів, повага і підтримка їхньої гідності [1, с. 97].

Молодші школярі мають почуватися творцями процесу навчання. Для цього слід будувати стосунки з учнями на основі взаємодії, піднімати авторитет кожного з них серед товаришів і в сім'ї. Постійно формувати і виховувати взаємоповагу у дитячому колективі, навчати етиці спілкування.

Проявляти жвавий інтерес до захоплень, інтересів і справ кожного учня.

Ш. Амонашвілі визначив наступні принципи гуманної педагогіки:

1. *Любити дитину.* Любов – це людське сонце. Сонце випромінює тепло і світло, без яких не було б життя на Землі. Вчитель же має

випромінювати людську доброту і любов, без яких неможливо виховувати гуманну душу в людині. Дитина стає щасливою, як тільки відчуває, що вчитель її любить щиро і безкорисливо. Педагогіка не любить грубоців, тиску, ігнорування повсякденного життя дитини.

2. *Олюднити середовище*, в якому живе дитина. Олюднення середовища означає увагу до усіх сфер спілкування дитини з метою забезпечення її душевного комфорту і рівноваги. Жодна сфера спілкування не повинна дратувати дитину, породжувати в ній страх, невпевненість, смуток, приниження. Неузгодженість різних сфер спілкування у вихованні викликає коливання душі дитини, вона розгублюється, може озлобитись.

3. *Прожити в дитині своє дитинство*. Це правильний шлях до довіри дитини і пізнання життя учня, основа гуманної педагогіки [2, с. 67-68].

Вищою мірою гуманної педагогіки Ш. Амонашвілі вважає творчість В. Сухомлинського. Саме тому, Ш. Амонашвілі називає свої узагальнення результатів теоретичних і науково-експериментальних пошуків, які стосуються початкового етапу освіти в руслі загальної теорії гуманно-особистісного підходу до дітей у педагогічному процесі і вкладаються у цілісну освітню систему, *Школою Життя* [3, с. 24].

Навчально-пізнавальну діяльність школярів стимулюють не тільки цікавий навчальний матеріал і методи навчання, але й та атмосфера, в якій протікає процес навчання. В атмосфері доброзичливості, поваги, довіри, співпереживання школяр охоче й легко приймає учбово-пізнавальну задачу. В атмосфері, де цінуються особистісні якості учня – його самостійна думка, схильність до творчого пошуку, завзятість, він починає прагнути до вирішення складніших завдань.

З метою налагодження *емоційного контакту*, створення *емоційного комфорту* на уроці, “радіючи разом з дітьми”, використовуємо такі методи і прийоми:

Прийом “усмішка” (пригадування смішних подій із життя, оплески після відповідей, поглажування по голівці, потискання руки). Учбово-пізнавальну діяльність школяра стимулює щире й оптимістичне ставлення педагога до його успіхів і невдач. Науковці (Н. Волкова, О. Гузь, І. Цимбалюк та ін.) впевнені, що вчитель повинен виражати радість у зв’язку з успіхами учнів. Форма тут може бути різною; головне, щоб діти відчували гордість педагога за свій клас, за кожного свого учня. Досягнення окремих учнів сприймаються в класі як радісна подія для всіх (“Сьогодні я всіх вас порадую: у вашого товариша, за якого ви так уболіваєте, виявляється, є великі можливості. Подивіться, як він виконав це завдання! Давайте привітаємо його і будемо чекати від нього більшого!”).

Емоційне навіювання: сюрприз вчителя: звучить композиція “Дощ” з диску “Музика природи”. Уявіть себе однією з-поміж багатьох краплинок. Який у вас настрій? Які думки? Про що ви мрієте?

Оксана Іваненко описала спогади краплинки води. Прочитайте текст (впр. 46, с. 28). Знайдіть в тексті займенники 1-ї особи, випишіть їх, визначте число і відмінок. Поспостерігайте за тим, як пишуться займенники з прийменниками – разом чи окремо [8].

Робота в міні-групах (4 учні). Спробуйте усно продовжити розповідь краплини про її подальші мандри (виготовлення схеми руху, ілюстрування). Захист робіт.

Прийом “очі в очі” (встановлення контакту з дітьми, шепотіння, відповіді на вушко). На нашу думку, важливо систематично прищеплювати школярам думку, що всі вони здібні. Перед тим, як давати учням нове учбово-пізнавальне завдання, потрібно попереджати їх про можливі труднощі та виражати надію, що всі вони зможуть їх перебороти. Те ж саме корисне й у процесі самостійного виконання письмового завдання. Учитель може підходити то до одного, то до іншого учня, особливо до тих, які потребують допомоги й схвалення, давати поради й підбадьорювати. Вважаємо, посилення педагога на сили й можливості школярів сприяють тому, що вони зосереджують усі свої зусилля на тому, щоб домогтися успіху.

Прийом гласності. Ми розглядаємо співробітництво педагога й учнів як об'єднання їхніх інтересів і зусиль у вирішенні учбово-пізнавальних задач. Це така форма спілкування, у якій дитина відчуває себе не тільки учнем, але й самостійно діючою особистістю. Педагог звертається до неї за допомогою, вони разом з'ясовують, встановлюють властивості, особливості того чи іншого предмета чи явища, намічають шляхи розв'язання завдання тощо. Дитина постійно повинна відчувати, що з нею рахуються, цінують її думку, що вона може вільно висловлюватися, висувати припущення, робити вибір. У такій ситуації доречним є вживання ввічливих, привітних, ласкавих слів.

Прийом “його величність – запитання” (у запитанні – ставлення педагога до дітей). В учнів виникає багато питань пізнавального характеру, на які вони часто не знаходять відповідей. Вчитель заохочує своїх вихованців ставити йому питання. В одних випадках він указує дітям, де можна знайти відповідь, в інших відповідає сам. Іноді педагог записує питання, обіцяючи дати відповідь через кілька днів. Діти повинні відчувати, з якою відповідальністю і серйозністю ставиться вчитель до питання кожної дитини. Відповіді на пізнавальні запитання учнів повинні сприяти подальшому розвитку їхніх інтересів і заохочувати їх ставити питання й надалі, а крім того, повинні зміцнювати авторитет і гідність кожного з них. Ми вважаємо, що і форма відповіді, і її зміст, і звертання педагога повинні торкатися почуттів дітей.

З метою запровадження емоційно-стимулюючого шкільного середовища, розвитку ініціативи учнів на уроках використовуємо такі методи і прийоми:

1) так, наприклад, на уроках української мови за допомогою особливої організації мовного матеріалу (використовуємо твори В. О. Сухомлинського) діти стають у позицію дослідника закономірностей рідної мови, відкривають узагальнені правила застосування пунктуації, вирішення орфографічних завдань і завдань правильної вимови.

2) на уроках у школярів часто виникають пізнавальні питання. В деяких випадках педагог може вибачитись перед учнями, що йому важко надати відразу достовірну та повну відповідь, і запропонувати їм шукати відповідь спільними зусиллями: “Я не можу відповісти вам відразу на це питання, треба переглянути книги... Можливо, ви теж заглянете в енциклопедію (в словник, в книгу), а завтра розповімо один одному, що ми довідалися?”. На наступний день відбувається обмін добутою інформацією й аналіз її, в результаті чого народжується колективна відповідь на питання, що виникло.

3) пропонуємо декілька домашніх завдань на вибір, серед яких є творче: скласти казку про частину мови, вірш, придумати завдання для всього класу. Наступного дня цікавимося, хто яке завдання обрав, заохочуємо старанність дітей.

Використана література :

1. *Амонашвілі Ш. О.* Без серця, що зрозуміємо? / Ш. О. Амонашвілі. – Хмельницький, Подільський культурно-просвітительський центр ім. М. К. Реріха, 2002. – 172 с.
2. *Амонашвили Ш. А.* Как живёте, дети?: пособие для учителя / Шалва Александрович Амонашвили. – М. : Просвещение, 1986. – 176 с.
3. *Амонашвілі Ш. О.* Школа Життя / Ш. О. Амонашвілі. – Хмельницький : Подільський культурно-просвітительський центр ім. М. К. Реріха, 2002. – 172 с.
4. *Волкова Н. П.* Педагогіка : посібник для студентів / Наталія Павлівна Волкова. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2002. – 576 с.
5. *Гузь О.* Науково-методичні основи гуманної педагогіки / О. Гузь // Початкова школа. – 2010. – № 7. – С. 1-3.
6. *Доналдсон М. В.* Мыслительная деятельность детей / М. В. Доналдсон. – М. : Педагогика, 1985. – 192 с.
7. Пути выращивания письменной речевой деятельности: Уроки Валерии Ниорадзе [запись М. Н. Абрамовой, М. И. Шишовой]. – Хмельницький : Всеукр. культурно-образовательная ассоциация “Гуманной педагогіки”, Подольский культурно-просветительский Центр им. Н. К. Рериха, 2010. – 422 с.
8. Рідна мова : підручн. для 4 кл. / М. С. Вашуленко, С. Г. Дубовик, О. І. Мельничайко, Л. В. Скуратівський. – К. : Освіта, 2004. – Ч. II. – 126 с.
9. *Цимбалюк І. М.* Підвищення кваліфікації вчителя: розвиток творчих здібностей молодших школярів : навчально-методичний посібник / І. М. Цимбалюк, Ю. В. Пелех. – К. : ВД “Професіонал”, 2004. – 222 с.

БЕЛОКОННАЯ Н. И. *Эмоциональный контакт как средство реализации гуманно-личностного подхода к младшим школьникам в процессе обучения.*

В статье определены основные положения и принципы, составляющие суть современной гуманистической педагогики; дана характеристика методов и приёмов, способствующих установлению эмоционального контакта между субъектами учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: *гуманная педагогика, эмоциональный контакт, процесс обучения, младшие школьники.*

BELOKONNAYA N. I. An emotional contact as a means of realization of a humane personal approach to primary schoolchildren in the process of studying.

Main regulations and principles of a modern humane pedagogy are determined in the article. There is also a characteristic of methods and ways which promote establishing an emotional contact between subjects of studying and educational process.

Keywords: humane pedagogy, emotions, emotional contact, the process of studying, junior schoolchildren.

УДК 378.041

Білоконний С. П.
КПІ ДВНЗ “Криворізький національний університет”

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ВАЖЛИВОЇ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Статтю присвячено психолого-педагогічному аналізу поняття “толерантність”, подано сутнісні характеристики та функції толерантності, обґрунтовано важливість цієї особистісної якості.

Ключові слова: толерантність, толерантні стосунки, основні характеристики, функції, особистість.

Важливість виховання толерантності, як однієї із якостей гуманної особистості пов'язана з тим, що сьогодні перед суспільством, в першу чергу, постають цінності і принципи, необхідні для його загального виживання і вільного розвитку, тобто стратегія ненасильництва, терпимості до чужої позиції, цінностей, культури, ідеології, необхідності до взаємного порозуміння, пошуку компромісів у вирішенні будь-яких питань. Тому основою цивілізованих взаємовідносин мають стати здатність до гуманної поведінки у стосунках з різними людьми, уміння відстоювати свої права і свободи, не порушуючи при цьому права і свободи інших, готовність до конструктивної взаємодії та взаєморозуміння з людьми, незалежно від їхніх поглядів і поведінки.

Толерантність – важлива моральна якість особистості, завдяки якій спілкування між людьми стає виваженим, що сприяє знаходженню істини навіть у конфліктній ситуації. Це уміння жити в мирі і терпимості до різних людей, вірувань, позицій, здатність відстоювати свої права і свободи, і при цьому не порушувати права і свободи інших, готовність до конструктивної взаємодії та взаєморозуміння з людьми, незалежно від їхніх поглядів і поведінки як основи цивілізованих стосунків.